

Момчило Ђ. Вукићевић, редовни професор
Правни факултет у Новом Саду

ЕКОЛОГИЗАЦИЈА ДРУШТВЕНЕ НАДГРАДЊЕ (Добровољне мере еколошке политике и синтеза њиховог оживотворења - право на здраву животну средину)

Сажетак: *Завршни део ауторове објективизације савременог економско – политичког механизма у функцији уређења, заштите и унапређења екоса, као једног од кључних последица” еколошког освешћавања ”модерног друштва на прелазу из II у III миленијум, фокусира сплет интервенција које су интересно обојене, речју добровољне, исто као и њихов заједнички именитељ – право на здраву животну средину које се почиње постепено уграђивати у ”класични” хексагон природних права Homo sapiensa.*

Кључне речи: еколошко ”освешћавања” људског друштва; добровољне мере еко – политичког ангажмана; право на здраву животну средину;

Уводне напомене

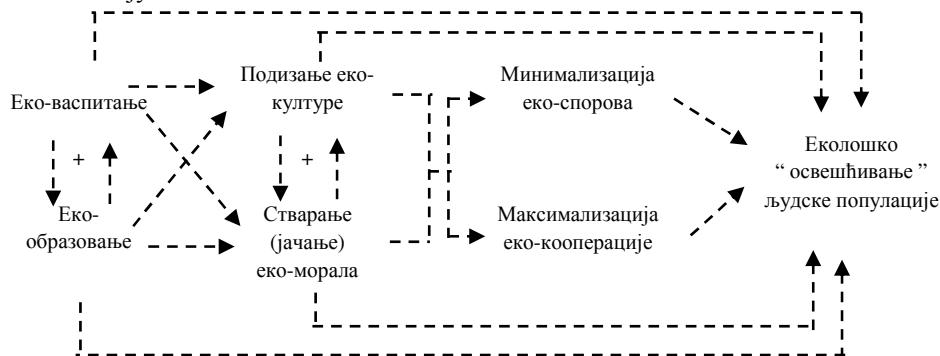
Завршни део ауторове **објективизације савременог економско –политичког механизма у функцији уређења, заштите и унапређења екоса**¹, као једног од кључних последица ” еколошког освешћавања ” модерног друштва на прелазу из II

¹ У претходним **З б о р н и ц и м а П р а в н о г ф а к у л т е т а**, наине, објављени су прилози (I) ”Регулаторне мере – сегмент еколошко политичког инструментаријума” (Савремене теоријске проимисли о еко – легислативи) и (II) ”Комплементарни елементи легислативних оквира еколошке политике” (Систем еколошких стандарда vis - a - vis административних и мера друштвеног усмеравања животне средине) који садрже резултате анализе у оквирима **п о т п р о ј е к т а 9** (”Заштита живоитне средине”) научно – истраживачког пројекта ”Међународни оквири права Србије и Југославије”;

у III миленијум, фокусира сплет интервенција које су интересно обојене, речју добровољне, исто као и њихов заједнички именитељ – право на здраву животну средину које се почиње постепено уграђивати у ” класични ” хексагон природних права Homo sapiensa.

Добровољне мере еколошке политике

Акционо-ефективни фокус *групе добровољних мера*, које нису легислативно, административно-, алт. планско-регулаторне, (Прилог I) нити имају снагу економскополитичке принуде (Прилог II) - већ почивају на интересно подстакнутој добровољности еколошких субјеката за њихово уважавање, јесте подршка текућем процесу еколошког ”освешћивање” људске популацијама почетку III миленијума:



У (само на изглед ”компликованој”) **мрежи необавезних мера еколошке политике** уочљива је, са једне стране, њихова међусобна узрочно-последична повезаност :

- ❖ интензивнији и ефикаснији процеси еколошко васпитавања и образовања укупне хумане популације
- независно од њене генерацијске припадности – који представљају полазни основ и трајни фундамент
- ❖ вишег нивоа еколошке културе људи, као и
- ❖ снажења њиховог еколошког морала
- ❖ при чему, најважнија резултанта (оваквих) њихових , комплементарно повезаних, преображаја јесте
- ❖ замена логике еко-спорења међу људима њиховом еколошком кооперацијом;
- како коначни ефект, већ је речено, одвија се
- ❖ коренито ” еколошко освешћивање ” човечанства

(кроз тзв. процес његове еколошизација, тј. еколошке транзиције чији ће крајњи циљ, тачније ефект, везан за будуће информатичко-еколошко друштво слободног времена III миленијума бити трансформација *Homo sapiens* у *Homo ecologicus*).

Право на здраву животну средину - ПЗЖС

Битна компонента слободе човека, као *Homo sapiens*, у свету природе јесте конституисање његовог новог природног **права на здраву животну средину** ПЗЖС).

Ради се о његовом одлучујућем кораку у изразито сложенем процесу повратка матичном супстракту, тј. хармоничном укључивању људи у природно окружење које је карактеристично у савременој етапи развоја човечанства. На први поглед и само формално, овај је искорак на преласку из XX у XXI век супротстављен вековној људској тежњи да се уздигну у статус” господара природе у односу на коју се, кроз мукотрпну и дугу борбу, осамосталио. Напротив, суштина ове и овакве трансформације је у **новој животној филозофији битисања (рада и живота) човека** као интегралног дела, иначе изразито комплексног бича, природе у којој има одређено место, поливалентни сплет функција и одговарајући значај – све компатабилно са статусом, улогом и важношћу њених преосталих живих и неживих делова. Ови и овакви атрибути су дозирани реалним чињеницама: са једне стране, људски род је ”дело природе и део природе”, а са друге”...човек је само нејака трска у природи, али трска која мисли...”

Овакав **процес, духовне и практичне, реafirмације човека као свесног конститутивног дела природе**, који се темељи на (аутоматском) деловању објективних природних законитости, претпоставља доследно оживотворење природног права људског рода на здраву животну средину - ПЗЖС.

Три су **кључне фазе** овог, ценимо ”револуционарног”, **трансформационог захвата** који је пред нама, а који у суштини треба да *уведе човечанство у ”информатичко-еколошко друштво слободног времена ”*:

- ❖ *фундирање ПЗЖС као својеврсног једра хексагоналног молекула природних права* (иницијални корак преображаја);
- ❖ *формално и суштинско уздизање ПЗЖС на ниво стожера еколошке легислативе модерне државе* иначе оквира уставно- и законодавно - управног дејства организоване друштвене заједнице у функцији уређења, заштите и унапређења екоса (квантитативно-квалитативна хомогенизација преображаја);
- ❖ *активирање еко-легислативе у статусу једног од кључних сегмената еколошке политике* (оптимализација преображаја).

Оквир, унутар кога мора и једино може тећи овакав **преображај**, (релативно равноправно) одликују три атрибута:

- ❖ *максимална доступност еко-информација* (“заинтересованој јавности” – становништву);
- ❖ *висок ниво* (обим, начин, облици и, нарочито, ефикасност) укључивања *заинтересоване јавности у процес одлучивања* о фундаменталним питањима уређења, заштите и унапређивања животне средине;
- ❖ *значајан степен транспарентности еко-легислативног система у смислу оптимализације коришћења ПЗЖС* (његовог потпуног, правовременог и реалног сазнавања, тј. активирања) *од стране заинтересованом јавном мњењу*.

Претходно конципирање ПЗЖС као својеврсног “једра (‘класичног’) хексагоналног молекула природних права” покреће питање реалних друштвених могућности и сврсисходности његовог уздизања на ниво новог у савременим условима развоја људског друштва зачетог, конституисаног и прихваћеног природног права. У основи позитивног одговора на ову актуелну дилему развоја човечанства, на почетку XXI века, стоји практично посебан аналитичко-синтетички поступак **инкорпорисања ПЗЖС у модерно право**:

- ❖ *недвосмислена је припадност ПЗЖС систему друштвених норми* које “покривају” комплексну, животно важну и очигледно већ критично угрожену сферу људске егзистенције, а које представљају вољу владајуће класе као репрезента интереса тј. потреба савремених људи (за здраву животну средину) санкционисану од државе; речју, ПЗЖС је објективно део модерног права чији су елементи (својеврсни правни атоми) еколошке правне норме, односно правила понашања људи према” природном окружењу ” која се штите државним апаратом
- ❖ *ПЗЖС постоји од момента стасања човека као Homo sapiens* (тј. мисаоног дела природе) – оно је било, остало и биће у перспективи универзално и вечно право које као праведно, само по себи, *стоји изнад позитивног права*; оно му је супстракт и узор, супсидијарни и непосредни извор и корективни фактор његове примене; скраћено говорећи, ПЗЖС је као природно право, узорно, супсидијарно и корективно у односу на позитивно право;
- ❖ *спознавање (оваквог) места, улоге и значаја ПЗЖС резултат је текућег процеса еколошког освећивања човечанства*; наиме, један од његових кључних ефеката је објективно сагледавање ПЗЖС као једра молекула ” класичног ” хексагона природних права, а извесно је и да ће у блиској будућности (као весник консолидације

информатичко-еколошког друштва слободног времена” XXI века)
ПЗЖС практично бити укључено у круг природних права.

Полазни аргумент у прилог ове квалитативне трансформације **ПЗЖС** везан је за његове уочљиве, веома живе, **повратне спреге са основним природним правима**, односно **њиховим хексагоном** (као хомогеном целином):

- ❖ *ПЗЖС ⇔ право на живот*
здрава животна средина уопште је (и) основна - дакле битна - претпоставка живота и опстанка човека; речју, живот је дело природе, а ова чини кључни сегмент животне средине;
- ❖ *ПЗЖС ⇔ право на слободу*
у корпусу правних норми (правила понашања која омогућавају и гарантују слободу човека) укључена је и слобода *Homo sapiens* у свету природе;
- ❖ *ПЗЖС ⇔ право на имовину*
здрава животна средина је највеће и најважније богатство људског рода које је укључено у његово опште и универзално благо (резултат рада и битисање више генерација) које је, осим статуса посебне правне заштићености, објект природног права на имовину; наима, право је сваког човека да користи делове природе као општи услов привређивања и да, радећи њима, ствара и у својину имовину стиче различита материјална добра;
- ❖ *ПЗЖС ⇔ право на интелектуалну творевину*
напоредо са материјалним, људи имају природно право и на друштвена добра - тачније на све научне, уметничке, техничко-технолошке, културне и друге цивилизацијске тековине; ПЗЖС је, очигледно, једна од битних претпоставки права на интелектуалне творевине;
- ❖ *ПЗЖС ⇔ право на правду*
здрава животна средина може бити једино оживотворена у условима доминације правде у једној земљи; истовремено, законитости природног круга производње (тј. које важе у”природном окружењу” савременог друштва) реално могу и морају послужити као парадигма оптималне праведности у сфери односа људи према животној средини у смислу осигуравања – гарантовања једнакости прошлих, садашњих и будућих генерација као конзумента природних богатстава
” ... која се не наслеђују од предака,
већ (само) позајмљују од потомака...!”;

институционална претпоставка за ово је одговарајућа државна архитектура која је (такође) у повратној спрези са анализираним институтом, тј.

- ❖ *ПЗЖС ⇔ правно на правну (праведну) државу.*

Са друге стране, у истом смислу (тј. у прилог оправданости квалитативно преображаја ПЗЖС у ново природно право) делује и објективна чињеница да је у савременом тренутку до максимума **заоштрена еколошка криза**. Стога је животну средину, као опште (исцрпљиво) добро, нужно детаљно уредити, строго (*заштитити*) и стално унапређивати - између осталог и институтом друштвеног одређивања оптималног односа људи према природним ресурсима. С обзиром да је у питању практично регулисање слободе човековог поступања, у условима раширене појаве да је она од неких људи злоупотребљена, иницира се перманентни сукоб са таквим слободама других људи. У непосредној и уској вези са овим иначе унутрашњим елементом ПЗЖС је конкретна државна принуда у функцији заштите – спољни елемент ПЗЖС. Ово је законитост савремене фазе развоја човечанства. Међутим, у будућем информатичко-еколошком друштву слободног времена када се очекује стварање услова да људи постану део природе, а она део њих ПЗЖС ће се готово аутоматски уздићи на ниво новог природног права *Homo sapiens*.

У функцији припреме овог и оваквог трансформационог процеса, као његов иницијални корак, потребно је искристалисати опште прихватити све битне аспекте – **елементе ПЗЖС**:

- ❖ *ПЗЖС има карактер система опитих генералних, универзалних, безусловних и вечних правних норми;*
- ❖ *субјекти ПЗЖС су људи in general* (иначе мисаони елементи природе);
- ❖ *сплет диспозиција ПЗЖС,*

као примарних правила понашања људи према природном окружењу, има као заједнички именитељ максимуму савремене еко-филозофије по којој

*”.. човек није исплео мрежу живота,
већ је он у њој само пука нит...”;*

отуда диспозиција ПЗЖС садржи поливалентан и складан сплет различитих облика условних, тј. релативних заповести – од наређења за одређено понашање људи према животној средини, преко забрана (чињења штетних радњи према природним ресурсима), до овлашћења (у смислу реалног успостављања ПЗЖС);

- ❖ *“активну правну надлежност” субјеката ПЗЖС,* фундирану сплетом наведених диспозитивних одређења, гради релативно уравнотежена комбинација (њихових) права, дужности и одговорности у сфери” експлоатације животне средине”;

- ❖ злоупотреба права, тј. не вршење дужности у односу на животну средину има за последицу *одговорност субјеката ПЗЖС*:
 - *полисадржински профилирану* (тј. морално-друштвену, материјалну и кривичну);
 - “разуђену” на два основна нивоа (тачније, најпре међу субјектима ПЗЖС, али и у односу на друштвену заједницу којој припадају);

зависно од природе, ширине и врсте (облика) ”сукоба” понашања субјеката са диспозицијама активира се *систем санкција ПЗЖС* оне, у суштини, представљају императивне принудне мере које ће позвани државни орган применити у односу на субјекте који су изашли изван диспозитивних оквира и стога су правно одговорни, тј. подложни кривичним, грађанским, дисциплинским и другим санкцијама.

Природа ПЗЖС (као и система општих, вечних и универзалних правних норми у целини), односно садржина његових диспозиција и санкција, као и правне надлежности његових субјеката, непосредно су *одређени поступком доношења правних аката* у сфери уређења, заштите и унапређења животне средине - уопште, а посебно његовом *отвореношћу према јавности* која је стожер активног и пасивног еколошког легитимитета.

Укључивање *јавности* у механизам легислативног, економскополитичког, финансијског, административног и (просторно-, односно привредно-) планског одлучивања, речју у механизам еколошке политике, *је предуслов и гарант оптималног нивоа демократизације сфере друштвеног третмана животне средине*. Ова је, иначе, на линији генералног става модерног друштва које инсистира на ”активном”, али смиреном стању духа уз интензивнији и промишљенији рад – све у функцији одбране и побољшања услова природне околине (иначе императивног циља човечанства за садашње и будуће генерације који је, истовремено, усклађен са успостављеним циљевима мира, али је и у оквирима зацртаног - циљног привредног и друштвеног развоја). Очигледна глобалност друштвене бриге претпоставља успостављање система гаранција” учешћа јавности” у свим фазама и врстама екоодлучивања који, релативно равноправно, чини комплексна формално - (уставно- и законско-) правна основа, посебан модел организације друштвене акције уређења, заштите и унапређења животне средине, као и специфичан менаџмент (управљање) еко-активностима.

“Јавност” (којој систем ПЗЖС треба да буде отворен, која мора да буде укључена у процес екоодлучивања и којој је”адресирана” транспарентност еко-легислативе) представља, у начелу, целокупно становништво једне земље које је потенцијални носилац активног и пасивног еколошког легитимитета. У пракси је, међутим, уочљива тенденција мањег искоришћавања активног еколегитимитета као последица недовољног нивоа ековаспитања, односно екообразовања људи. Такође, сведоци смо стања доминације пасивног еколегитимитета пошто сви одреда, без обзира на индивидуални степен еколошке освешћености, трпимо неповољне утицаје савремене еко-кризе и имамо законске обавезе поштовања правила игре

која дефинише еколошка легислатива. Ове реалне чињенице, не само да доводе у питање изречене атрибуте у вези са односом јавности према екопроблематици, него потенцирају нужност максималне *демократизације систематске друштвене активности уређења, заштите и унапређења животне средине*.

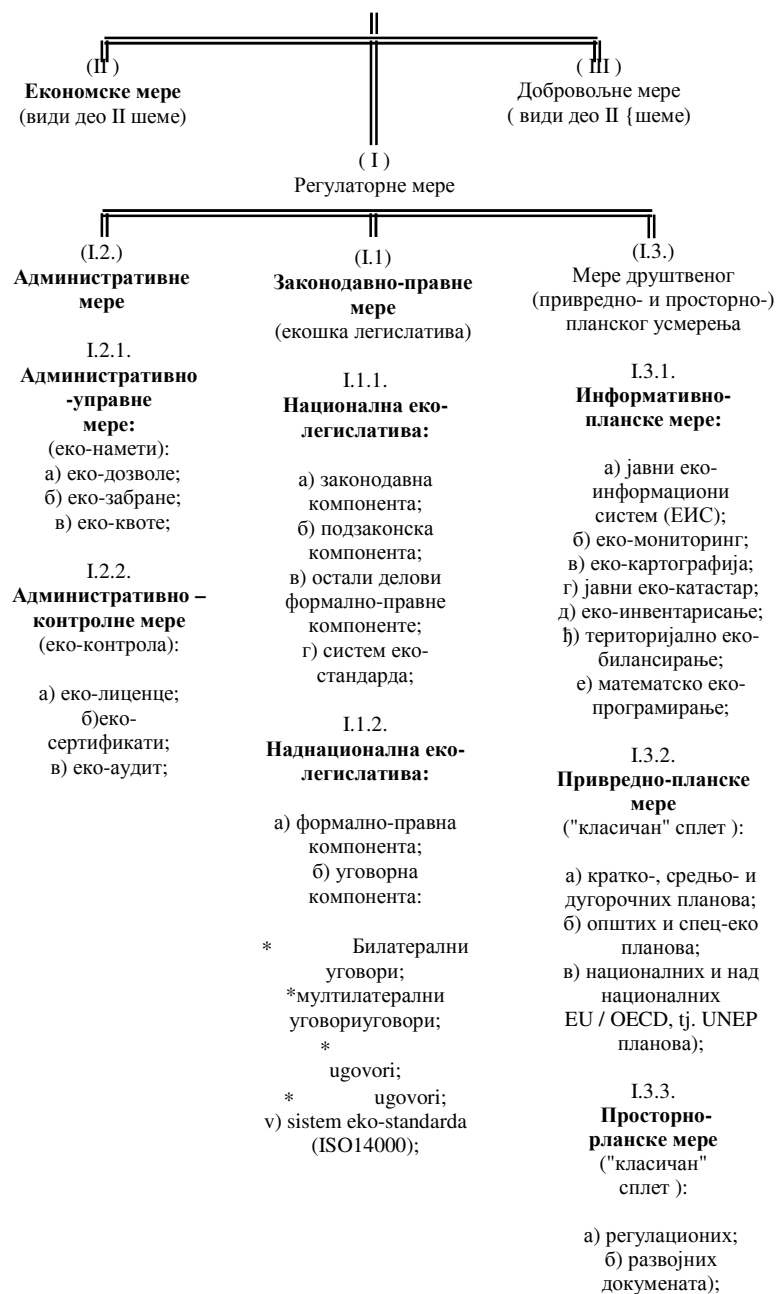
Поступак креирања правних норми ПЗЖС, крајње упрошћено, представља складну комбинацију (међусобно узрочнопоследично повезаних) радњи:

- ❖ од иницирања *еколегислативних решења*;
- ❖ преко *комплексног садејства јавности са стручним, односно надлежним ресорним државним органима* у функцији операционализације (по правилу, формалноправно, а у елементима и суштински детерминисаних – већ донетих) виших правних аката и
- ❖ *доношења нових конкретних – ”нижих” еколегислативних правних аката*;
- ❖ до примене – *оживотворења ПЗЖС*.

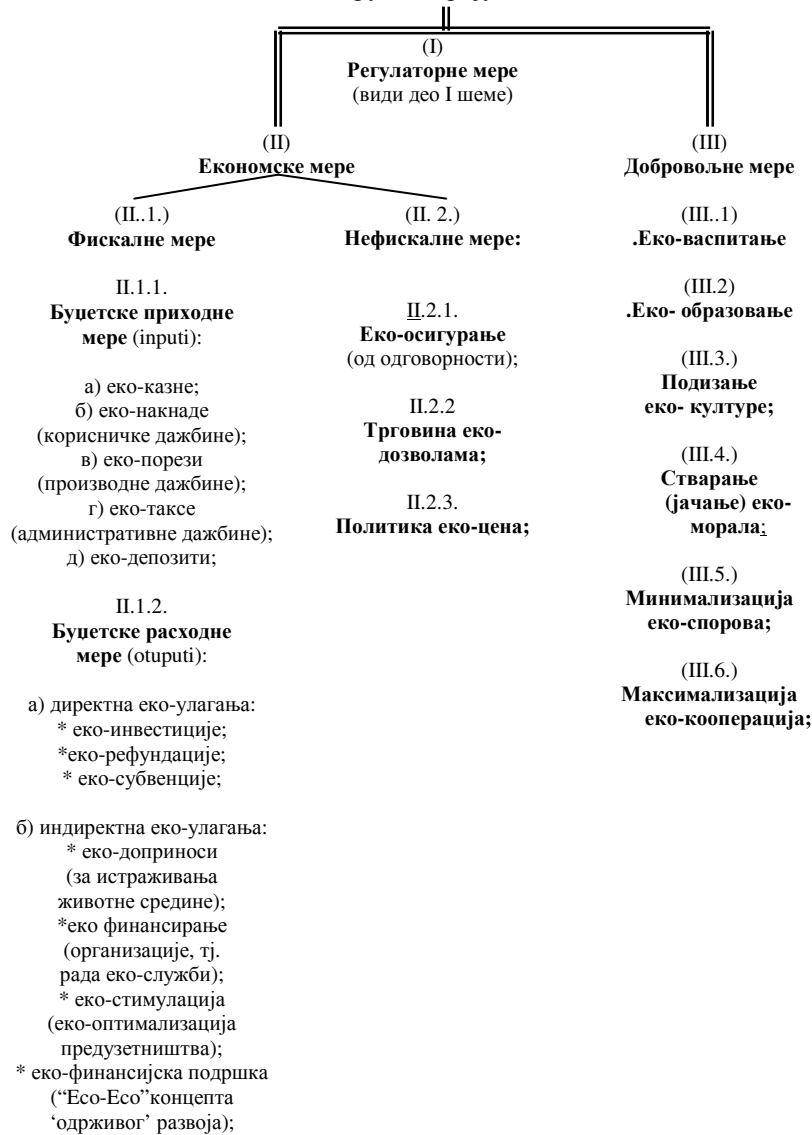
Отвореност ПЗЖС се у животу испољава, пре свега, *као максимална информисаност јавности о духу и садржају, тј. диспозицијама праву и обавезама и одговорностима (санкцијама) људи у сфери животне средине*. Својеврсну надградњу чини њихово активирање у процесу креирања ПЗЖС и његова транспарентност. Ове се три карактеристике јављају као критеријуми за оцену степена демократизованости екосфере чији је виши ниво услов зачињања (информатичко-) еколошког друштва (слободна времена) у коме ће се ПЗЖС афирмисати, тј. прихватити као ново природно право људског рода.

На крају ове теоријске идентификације ПЗЖС, указујемо *на објективну нужност конституисања система ПЗЖС*. Ради се о сређеној, повратним спрегама повезаној и хомогеној целини многобројних и разноврсних екоправних норми које су *sui generes*, груписане и инкорпорисане у посебној еколегислативи, а у елементима (и) у Уставу, општим системским законима и - њима пратећим - подзаконским актима. У том смислу, комплексна проблематика животне средине (речју, матична материја ПЗЖС) представља објект интересовања различитих грана унутрашњег и међународног (у већој мери управног, привредног, грађанског и кривичног, а у мањој мери осталих ” класичних ” грана) права.

Прилог I
САВРЕМЕНИ СПЛЕТ МЕРА ЕКОЛОШКЕ ПОЛИТИКЕ
(I део: Регулаторне мере – сегмент еколошко - акционог инструментаријума)



Прилог II
САВРЕМЕНИ СПЛЕТ МЕРА ЕКОЛОШКЕ ПОЛИТИКЕ
(II део Економске и добровољне мере – сегменти еко-акционог
инструментаријума)



*Momčilo Đ. Vukićević, Ph.D., Full Professor
Law Faculty of Novi Sad*

**ECOLOGIZATION OF THE SOCIAL SUPERSTRUCTURE
(Voluntary Measures in Ecological Policy and the Synthesis of their
Realization – The Right to a Healthy Living Environment)**

Abstract

The final segment of the author's objectification of the contemporary economic-political mechanism serving to organize, protect and to develop the *ecos*, as one of the key effects of the "ecological awareness" of contemporary society during the transition from the second to the third millennium, focuses on the plexus of interventions that are characterized by interest, in a word, voluntary, just as their common denominator – the right to a healthy living environment which is gradually being built into the "classic" hexagon of natural rights of *Homo Sapiens*.

*Momčilo Đ. Vukićević, professeur titulaire
Faculté de droit de Novi Sad*

**DE L'ÉCOLOGIE DANS LA SUPERSTRUCTURE DE LA SOCIÉTÉ
(mesures volontaires de la politique écologique et la synthèse de leur
applications- le droit à un environnement sain)**

Résumé

C'est la phase finale de l'objectivisation, de l'auteur de ces lignes, du mécanisme contemporain politico-économique en fonction de l'aménagement, la protection et l'amélioration de l'écos, comme une des conséquences majeures de la "prise de conscience écologique" de la société moderne au passage du II^{ème} au III^{ème} millénaire, dans cette phase on met en focus un ensemble d'interventions qui sont intéressées, c'est à dire volontaires, tout comme leur facteur commun- le droit à un environnement sain qui s'infiltré petit à petit dans l'hexagone "classique" des droits naturels de l'*Homo sapiens*.